

важно, як показують мемуари – це атмосфера епохи. Зароботна плата дипломатических работников была довольно значительной по сравнению с доходами партноменклатуры. Воспоминания позволяют оценить престижность профессии дипломата в СССР. Но с другой стороны, социальная составляющая довольно мало освещена в мемуарах дипломатов. Именно поэтому следует привлекать интервью для изучения темы социальной истории украинских советских дипломатов.

Ключевые слова: социальная история, дипломатия, СССР, делегация, историография, ООН, ЮНЕСКО.

© Artem Dmytrenko
(Kyiv)

MEMOIRS AS A SOURCE OF SOCIAL HISTORY UKRAINIAN SOVIET DIPLOMACY (1944–1991 YEARS.)

In the paper the memories as a source for studying the social dimension of diplomacy USSR in the postwar period are analyzed. Investigated informative memoirs and historiography potential problems. The relevance of this topic is due to the need to review the conceptual and theoretical and methodological foundations of the study of the evolution of national diplomacy in the Soviet times.

Modern Ukrainian historiography of USSR considers diplomacy as fully dependent on Moscow and incapable of independent foreign policy moves. Attracting foreign historiography achievements and commissioning Ukrainian historiography discourse issues new areas of historical science – social history microhistory, history enables everyday look from another angle on the issue of national history. Currently, there are developments in source memoirs, but the question of the social history of Ukrainian Soviet diplomats in the light of memories incompletely elucidated.

The article is an analysis of source memoirs and oral history sources diplomats of USSR to study the social history of diplomatic representatives as social class. It is noted that the components of social history are position in society, wages, identity, family life. In the absence of sufficient engagement or memoirs were used as oral history interviews with famous diplomats of that time – Y. Kochubey and A. Kupchyshyn.

The author concludes that memoir is a holvnyh sources for the study of the evolution of diplomacy of USSR 1944–1991 pp. Pressing issue in the national historical science is social status of USSR diplomats abroad. Social history is a leading global trend of historical science and to include national historiography in global discourse should analyze the problem of assessing Ukrainian Soviet diplomats foreign counterparts. An important component of the social history of diplomats was career. In the USSR it was impossible. The most important showing memoir it's the atmosphere of the era. Salaries diplomatic staff was quite large compared to profits of the members of Communist party of Soviet Union. On the other hand social component has very little coverage in the memoirs of diplomats. It therefore should involve oral history interviews to explore themes of social history Ukrainian Soviet diplomats. Ukrainian Soviet Socialistic Republic became member of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization on 12 May 1954. Strategically speaking, the membership in UNESCO was aimed at expanding international cooperation in scientific, educational and cultural institutions of Ukraine by their participation in the Organization's programs.

Keywords: social history, diplomacy, the USSR, delegation, historiography, UN, UNESCO.

До редакції надійшла 16.02.2015.

930:37.091. 322.(477,4)«18/19»

© Лариса Грицик
(Київ)

КИЇВСЬКЕ СТУДЕНТСТВО В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ НАДДНІПРЯНИЩИНИ (ДР. ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.): СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

Вагомим учасником суспільно-політичного життя міст Наддніпрянищини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. виступала вузівська молодь. Науковий інтерес щодо студентства міста Києва в контексті українського студентського руху, як одного із ключових чинників загальноімперського національно-демократичного процесу, сприяє актуалізації значення набутого історичного досвіду.

У даній статті досліджується ступінь вивченості та сучасний стан проблеми у вітчизняній історіографії. Акцентовано увагу на основних тенденціях, тематичних напрямках,

поглядах та висновках учених стосовно місця та ролі студентства київських вузів у суспільно-політичному житті Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст. Розглядається історіографічне представлення вказаної тематики: виділено ряд узагальнених праць із політичної історії України, монографічних досліджень, які прямо чи опосередковано висвітлюють проблему, дисертаційних робіт, наукових статей, видань навчально-методичного характеру. Висвітлено проблемні напрямки дослідження громадсько-політичної діяльності київського студентства у зазначений період. Охарактеризовано головні підходи до висвітлення даної теми новітньою вітчизняною наукою. На основі аналізу спеціальних сучасних праць українських істориків охарактеризовано причини виходу університетів, їх науково-педагогічного складу та студентства на громадсько-політичну арену з другої половини XIX ст.

Проаналізовано вивчення та репрезентацію сучасними українськими істориками місця та ролі студентського середовища міста Києва в контексті загальноросійського та загальноукраїнського національно-демократичних рухів, історичних та ідейних витоків суспільно-політичної діяльності київської вузівської молоді, вищих навчальних закладів як центрів цієї діяльності, взаємовідносин студентства із владою, особливо на початку XX ст.

У статті також прослідковано висвітлення сучасними українськими істориками діяльності київських студентів у національному контексті тогочасного студентського середовища. Показано ключові аспекти вираження ідейного підґрунтя, заходів, організаційних форм студентства київських вузів, що об'єднувало представників різних національних меншин та різного віросповідання. Висвітлено рівень охоплення увагою вітчизняних дослідників провідних вузів Києва як центрів громадсько-політичної активності молоді. Охарактеризовано ступінь дослідження кожного із тематичних напрямів, смислове навантаження основних акцентів та висновків науковців. Приділено увагу визначенню проблемних питань та аспектів, які потребують подальшої розробки сучасною вітчизняною історіографією тематики участі, місця та ролі київського студентства у суспільно-політичному житті Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX ст.

Ключові слова: студентство, суспільно-політичне життя, Київ, вітчизняна історіографія.

Одним із ключових факторів суспільно-політичних реалій Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст. виступало студентство. На сьогодні відомості про розвиток історичних та історіографічних досліджень національно-демократичного руху на Наддніпрянщині, а особливо, ролі та участі у ньому студентів київських вузів, є недостатньо повними, незважаючи на певний доробок у цій галузі. Історіографічний компонент наукової спадщини більшості вітчизняних істориків стосовно проблеми участі та ролі вузівської молоді міста Києва не є дослідженим, що зумовлює актуальність даного аспекту українського історичного дискурсу.

Громадсько-політична діяльність київського студентства у сучасній вітчизняній науці постає багатоаспектним та неоднозначним явищем. На сьогоднішній момент малодослідженими залишаються соціальні причини суспільної та політичної активізації студентства даного періоду. У даному контексті мають місце роботи Г. Касьянова [12] та А. Чортенка [34], яким належить аналіз соціального, національного та кількісного складу студентства Наддніпрянщини, що, певною мірою, націлює на обґрунтування ідейних орієнтацій студентського середовища на зламі століть. Переважна більшість вітчиз-

няних дослідників початкові етапи виходу студентської молоді на політичну арену пов'язує із «хлопоманством» та громадським рухом. Розгляд формування демократичного українофільського напрямку в середовищі київської університетської молоді, поворотні моменти, течії та їх характерні особливості, еволюцію хлопоманства: від його попередників до розколу на революційно-повстанську та культурницьку течії належить В. Окаринському [23]. Національно-культурницьку та політичну діяльність Київської громади висвітлив А. Катренко [13]. В. Сарбей характеризує гурток «хлопоманів», як таких, які «активно взялися розвивати в Наддніпрянській Україні національну самосвідомість мас» [26, с. 192]. Такий підхід простежується й у більшості вузівських видань науково-методичного характеру. Важливе уточнення з приводу витоків формування даних рухів містить навчально-методичний посібник для семінарських занять з історії України за редакцією В. Литвина: «хлопомани розпочинали свою діяльність за непростих обставин. У студентському середовищі діяли польські організації – гміни. Члени польських гмін мали різні погляди, а загалом їх об'єднувала ідея відновлення польської держави в кордонах 1772 р. Група прихильників українства поступово виокремилась із польських

студентських гмін Києва» [11, с. 245]. Визначальною рисою діяльності студентів до 90-х рр. XIX ст. на Наддніпрянській Україні і, зокрема, у Києві, в сучасній вітчизняній історіографії постає її колективний характер.

Вихід університетів, їх науково-педагогічного складу та студентства на громадсько-політичну арену з другої половини XIX ст. попри розгортання національно-демократичних рухів та активне «національне відродження» було пов'язане, насамперед, із становищем тогочасної вищої освіти та освітньої сфери загалом. Як зазначає Т. Шаравара в монографії, присвяченій реформам у Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. «на середину XIX ст. стало очевидним, що політика Миколи I в галузі освіти вичерпала себе, призвівши вищу, середню й початкову школу імперії до занепаду» [35]. Серед причин загострення відносин між владою та студентством названо запровадження університетського статуту 1863 р., яке зводилося «до перетворення університетів в осередки «для заможних та благонадійних», що супроводжувалося «масовими студентськими заворушеннями». Т. Стоян [28] додає до них протести проти «Університетського статуту» 1884 р., застосування щодо студентів «Положення про заходи з охорони громадського порядку та суспільного спокою» від 14 серпня 1881 р., «Тимчасових правил про відбування військової повинності вихованцями вищих навчальних закладів, виключених із цих закладів за здійснення колективних безпорядків» від 29 липня 1899 р. Такі урядові заходи сприяли розгортанню боротьби студентства за свої академічні права. Проте, як показувала практика, реалізація академічних прав була неможливою без здійснення змін у політичній сфері.

Наприкінці XIX ст. відбувається політизація національно-визвольного руху. Студентські організації та товариства поступово набувають політичного характеру. Одним із провісників цього стало утворення «Братства тарасівців». А. Павко [24] звертає увагу на його київський осередок, серед активістів якого називає М. Міхновського, А. Кучинського, М. Кононенка, Є. Тимченка, О. Тулуба та В. Шемета. Свідченням політизації київського студентського середовища у сучасних вітчизняних дослідженнях постають загальноукраїнські нелегальні з'їзди студентських громад. Для координації діяльності студентських громад у Києві (серпень 1898 р.) відбувся загальноукраїнський нелегальний з'їзд студентських громад, який закликав домагатися демократичних свобод, широкого впровад-

ження в життя української мови. Другий студентський з'їзд (1899 р.) націлював українських студентів на боротьбу з царським самодержавством [10, с. 277].

Зважаючи на поліетнічний характер тогочасного студентського середовища, у вітчизняних дослідженнях прослідковується висвітлення студентської діяльності у двох аспектах: власне української та інших національностей, причому їх цілі та ідейне підґрунтя мали різний характер, мету та організаційні форми. Історію студентських організацій на Наддніпрянщині, в контексті якої розглянуто й Київ, досліджували М. Григор'єва [8], Н. Левицька [18], Н. Гончарова [6], Є. Степанович [27]. Зазвичай, національний фактор означеної проблематики висвітлюється через діяльність національних земляцтв. Так, О. Доценко та Л. Іванова звертали увагу на те, що «питання про необхідність освіти народу піднімала українська молодь Київського університету, яка гуртувалась у Чернігівське й Полтавське земляцтво. Особливо виділялось українське студентство із Полтавщини, яке майже все було вихованцями Полтавської гімназії, де викладачами тривалий час були колишні кирило-мефодіївці. 24 вересня 1859 р. 17 студентів звернулись із проханням на ім'я попечителя Київського навчального округу М. Пирогова з приводу дозволу на заснування безкоштовних недільних шкіл для дітей київської бідноти. Серед студентства Київського університету першим запропонував розпочати таку освітню діяльність вихованець Полтавської гімназії Ф. Вороний. Практична діяльність київської університетської молоді з заснування безкоштовних недільних шкіл стала прикладом для інтелігенції інших міст [30, с. 124–125]. О. Берендєєв стверджує, що «за період 1894–96 рр. у Київському університеті виникли земляцтва: Полтавське, Київське, Волинське та Тамбовське. Загалом, в університеті за вказаний період виникло 19 земляцтв. Саме земляцтва і були тим середовищем, де починався організований студентський революційний рух» [2, с. 42–43]. Окремою групою були національні студентські товариства. Вагоме місце у даному контексті займають дослідження студентства польської національної меншини, яке, в основному, зосереджувалося у Києві [4; 19]. Незважаючи на переважну думку сучасних вітчизняних дослідників про українське студентство, студентів-поляків та євреїв як найбільш активної його частини в підросійській Україні, на сьогодні прикметним є монографічне дослідження О. Купчика [16], при-

свячене студентам-азербайджанцям міста Києва, у якому на основі значної кількості архівних матеріалів та періодичних дореволюційних видань висвітлено факт створення ними власного земляцтва в університеті, участь студентів-мусульман київських вузів у студентських страйках та демонстраціях під час революції 1905–1907 рр., здійснення спроби створення загальноросійської студентської мусульманської організації. Таким чином, наукова розробка сучасними вітчизняними дослідниками даної проблематики набуває не тільки суто політичного, національного аспектів, але й створює нові підходи до висвітлення з урахуванням її різнопланового характеру, історичного, ментального, релігійного контекстів. Побіжно торкалися життя студентів Києва, їх участі у вирішенні в Росії «українського питання», розкриття еволюції від академічних вимог студентів міста до політичних О. Медалієва [20], Н. Левицька [18], В. Бельдюгін [3], В. Головенько [5].

У цьому контексті факторів та подій, як стверджує В. Лаврентьєва, «центром демократичного руху студентства на початку ХХ ст. в Україні були вищі навчальні заклади Києва. Хрещатик став основним місцем проведення демонстрацій» [17, с. 92]. Ґрунтовна наукова розробка місця та ролі студентства м. Києва у суспільно-політичному житті України на початку ХХ ст., його основних організаційних форм, основних методів боротьби, участі студентів київських вузів у трьох Всеросійських студентських страйках здійснена Г. Фартучною. Авторка наголошує, що «студентський рух у Києві, і в цілому в Росії, до 1901–1902 рр. мав академічний характер» [32, с. 14]. Одним із ключових питань наукової розробки сучасними вітчизняними дослідниками у даному контексті постає кампанія за відкриття українознавчих кафедр в університетах, яку започаткувала українська студентська молодь Києва [9, с. 87]. Автори колективного видання «Політична історія України. ХХ століття» серед практичних заходів українських депутатів у ІІ Думі називають «поправки до законопроекту про освіту і, зокрема, вимоги про заснування в Харківському, Київському, Одеському університетах кафедр українознавства. Відмова студентам Київського університету у відповідь на їхнє домагання у жовтні 1906 р. заснувати в університеті чотири українські кафедри – мови, історії, літератури, права – мала дещо іншу, ніж брак коштів, аргументацію. Ректор відповів, що університет утримується на державні гроші, і тому в ньому виклади можуть відбуватися лише державною

мовою» [25, с. 158]. Свою солідарність зі студентами у боротьбі за українізацію освіти висловили, навіть, студенти Московської і Київської духовних академій [28, с. 150].

Репрезентативним у сучасній українській науці, з огляду на доступність та відкритість для наукової розробки документів силових структур, постає аспект відносин влади та студентства. Кількісні характеристики каральних заходів влади стосовно студентства означеного періоду висвітлює Г. Фартучна: «розуміючи небезпеку студентських заворушень, тогочасна влада намагалась придушити їх каральними заходами ще в самому зародку. Організаторів засуджували до в'язниці, адміністративного вислання. Так, у січні 1901 р. з університету Св. Володимира виключили 183-х студентів. Далі масштаби ставали ще більшими: весною 1902 р. відрахували усіх студентів (окрім історико-філологічного факультету) І курсу університету, в 1903 р. – понад 100 осіб, у 1904 р. – 162, 1909 р. – 720 студентів. Десятками звільняли й студентів Київського Політехнічного Інституту. Серед звільнених були й слухачки Київських вищих жіночих курсів, Київського комерційного інституту, Київської духовної академії» [31, с. 14]. Н. Гончарова вказує методи та способи контролю влади над студентським середовищем на початку ХХ ст.: «У боротьбі зі студентським рухом уряд у 1902 р. затверджує чергові «Тимчасові правила», за якими у вищих навчальних закладах запроваджувалися професорські дисциплінарні суди та інститут кураторів, використовує військові частини для придушення студентських заворушень, відрахування з вузів політично неблагонадійних студентів, створює промонархічні студентські організації. Члени чорносотенсько-монархічних організацій «Центральний студентський комітет» (Київ), ...часто співпрацювали з поліцією, оголошували у своїх прокламаціях прізвища студентів-революціонерів, писали донесення в поліцію, брали участь у придушенні студентських виступів» [7, с. 16].

Соціально-політичний аспект функціонування київських вищих навчальних закладів є невід'ємним тематичним блоком у виданнях, присвячених історії окремих вузів. Так, у світлі документів та спогадів сучасників постає студентство Університету Святого Володимира між двома революціями у спеціалізованому виданні В. Короткого та В. Ульяновського [1]. Політичний, революційний характер діяльності студентства Київського політехнічного інституту, перетворення даного навчального закладу

на один із центрів політичної пропаганди в місті у вересні – жовтні 1905 р., його місце в існуванні т. зв. «Шулявської республіки» висвітлює нарис історії даного вузу [14]. Місце Київських Вищих жіночих курсів у боротьбі за освіту жінок в Україні протягом 1878–1920 рр. досліджували К. Кобченко [15] та В. Нижник [22].

Відкритим для наукової розробки залишається питання студентства Наддніпрянщини, і, особливо, Києва в умовах Першої світової війни та назрівання революційної ситуації. На сьогодні окремі аспекти даної проблеми досліджені С. Михальським [21] та А. Чортенком [33], які наголошують на зміні рівня студентський руху у плані масштабності та політичній спрямованості, коли більшість вищих навчальних закладів України розміщували штаби бойових дружин та збройні склади, санітарні загони, поширювалися заклики до боротьби із самодержавством та перетворення імперіалістичної війни на грома-

дянську, антивоєнні виступи і т. ін.

Аналіз сучасного вітчизняного доробку окресленої проблеми дозволяє стверджувати, що вона не втрачає актуальності. Українські історики, спираючись на дослідження своїх попередників та архівні матеріали, поглиблюють вивчення ключових аспектів громадської та політичної діяльності студентів київських вузів вказаного періоду. Не охопленими увагою дослідників постають питання конкретних організаційних структур, які мали вирішальний вплив на розгортання студентського руху у Києві, практичної реалізації делегованих ними цілей, місце у даних подіях, окрім Університету Св. Володимира та Київського політехнічного інституту, інших вузів міста, розвитку і еволюції форм та методів їх діяльності. Тому існуюча на сьогодні історіографічна база із даної тематики потребує подальшого наукового розширення та конкретизації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Alma mater. Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920: матеріали, документи, спогади: [у 3 кн.]. Кн. 1. Університет св. Володимира між двома революціями / КНУТШ, НБ ім. М. Максимовича; Ін-т рукопису НБУВ; ЦДІАУК; ЦДАВОВ; ДАК; упорядники В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 2000. – 704 с.
2. Берендєєв О. Студентський рух у Києві: 1895–1908 / О. Берендєєв // Історія в школі. – 1998. – № 3. – С. 42–44.
3. Бельдюгін В. Молодь у контексті боротьби за реалізацію української національної ідеї (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Бельдюгін В.; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2006. – 19 с.
4. Білобровець О. Суспільно-політичний рух поляків Правобережної України у 1863–1914 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук.: 07.00.01 / О. Білобровець. – К., 1996. – 17 с.
5. Головенько В. Український молодіжний рух у XX ст. (історико-політологічний аналіз основних періодів) / В. Головенько. – К. : АЛД, 1997. – 160 с.
6. Гончарова Н. Земляцькі організації вузівської молоді на Наддніпрянщині наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н. Гончарова // Матеріали V Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, 29 вересня 2005 р., Чернівці. – Ч. 1. Історія України. Краєзнавство. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. – С. 112–116.
7. Гончарова Н. Національно-політичний рух студентської та учнівської молоді в Україні (90-ті роки XIX ст. – лютий 1917 р.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. Гончарова. – О., 2006. – 24 с.
8. Григор'єва М. Історія студентських організацій університетів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / М. Григор'єва – Х., 2010. – 21 с.
9. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття / Я. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – 358 с.
10. Історія України: Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів / Наук. ред. та кер. авт. кол., д. і. н., проф. Г. Казьмирчук. – К. : Логос, 2009. – 648 с.
11. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / В. Литвин, А. Слюсаренко, В. Колесник та ін.; За ред. В. Литвина. – К. : Знання-Прес, 2006. – 460 с.
12. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX століть: соціально-політичний портрет / Г. Касьянов. – К. : Либідь, 1993. – 176 с.
13. Катренко А. Національно-культурна та політична діяльність Київської громади (60–90-ті роки XIX ст.) / А. Катренко, Я. Катренко. – К., 2003. – 179 с.
14. Київський Політехнічний інститут. Нарис історії. – К. : Наук. думка, 1995. – 320 с.

15. Кобченко К. Київські Вищі жіночі курси в контексті боротьби за освіту жінок в Україні (1878–1920 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 09.00.12 / К. Кобченко; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 20 с.
16. Купчик О. Студенты-азербайджанцы города Киева в общественно-политической жизни Украины (1900–1917 гг.) / О. Купчик, Али Иса Умуд Дамиров. – К. : Издательский Дом Дмитрия Бураго, 2013. – 160 с.
17. Лаврентьева В. Демократичний рух студентства на початку ХХ століття / В. Лаврентьева // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. ст. – 2005. – Вип. 32. – С. 82–93.
18. Левицька Н. Академічний студентський рух в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Н. Левицька. – К. : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 47 с.
19. Лісевич І. Родом з України... (Польська національна меншина і культурне життя на Наддніпрянській Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.) / І. Лісевич. – К., 1995. – 102 с.
20. Медалієва О. Роль університетських історичних наукових товариств України в українському національному відродженні (остання третина ХІХ ст. – 1917 р.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. Медалієва; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2005. – 253 с.
21. Михальський І. Національно-політичний рух молоді в Україні в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр.) / І. Михальський. – Луганськ, 1995. – 26 с.
22. Нижник В. Жіноче питання на прикладі вищої освіти у громадсько-політичному житті Російської імперії у другій половині ХІХ ст. / В. Нижник // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2005. – № 5. – С. 171–176.
23. Окаринський В. Українофільські нонконформістські рухи демократичного спрямування серед польської та української молоді Києва (50-ті рр. ХІХ ст.): формування та еволюція / В. Окаринський // Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ століть: національний та європейський контекст: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 12 квіт. 2012 р., м. Київ / Київ. міська держ. адмін., Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благод. фонд сприяння розв. освіти ім. Бориса Грінченка. – К., 2012. – 183 с.
24. Павко А. Політичні партії, організації в Україні: кінець ХІХ – початок ХХ століття: зародження, еволюція, діяльність, історична доля. Кінець ХІХ століття – лютий 1917 р. / А. Павко; відп. ред. Б. Андрусин. – К., 1999. – 248 с.
25. Політична історія України ХХ ст.: У 6 т. Т.1: На зламі століть (кінець ХІХ ст. – 1917 р.) / Ю. Левенець (кер.), Л. Нагорна, М. Кармазіна. – 2002. – 424 с.
26. Сарбей В. Національне відродження України / В. Сарбей. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.
27. Степанович Є. Студентські товариства при Київському комерційному інституті / Є. Степанович // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – К., 2001. – Вип. III. – С. 221–234.
28. Стоян Т. Університетська освіта в Україні в другій половині ХІХ ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Т. Стоян; Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 1999. – 20 с.
29. «Українське питання» в Російській імперії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): Колективна наукова монографія: в 3 ч. / [ред. В. Сарбей]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 2. – 1999. – 487 с.
30. Український суспільно-політичний рух у другій половині ХІХ ст.: навчальний посібник для студ. гуманітарних фак. вузів / О. Доценко, Л. Іванова. – К. : КиМУ, 2010. – 265 с.
31. Фартучна Г. Нескорені: студентство Києва у революційній боротьбі на початку ХХ ст. / Г. Фартучна // Часопис української історії. – К., 2009. – Вип. 13. – С. 13–22.
32. Фартучна Г. Студентство міста Києва у суспільно-політичному житті України (1900–1917 рр.) / Фартучна Г., Купчик О. – К. : УкрСІЧ, 2013. – 304 с.
33. Чортенко А. Студентство в діяльності українських національних партій та молодіжних позапартійних організацій Наддніпрянщини напередодні Лютневої революції (середина 1914 – лютий 1917 рр.) / А. Чортенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – № 6. – Ч. 2. – С. 169–178.
34. Чортенко А. Якісні та кількісні зміни в складі студентства Наддніпрянської України (кінець ХІХ ст. – 1914 р.) / А. Чортенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2007. – Вип. ХХІ. – С. 81–83.
35. Шаравара Т. Реформи і контрреформи другої половини ХІХ – початку ХХ століття в Російській імперії: історіографія / Т. Шаравара. – К. : Ліра-К, 2011. – 486 с.

**КИЕВСКОЕ СТУДЕНЧЕСТВО В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ
НАДДНЕПРЯНИЩИНЫ (ВТ. ПОЛ. XIX – НАЧ. XX ВВ.):
СОВРЕМЕННАЯ УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ**

Весомым участником общественно-политической жизни городов Надднепрянищины во второй половине XIX – начале XX в. выступала вузовская молодежь. Научный интерес к студенчеству города Киева в контексте украинского студенческого движения, как одного из ключевых факторов общеимперского национально-демократического процесса, способствует актуализации значения приобретенного исторического опыта.

В статье исследуется степень изученности и современное состояние проблемы в отечественной историографии. Акцентировано внимание на основных тенденциях, тематических направлениях, взглядах и выводах ученых относительно места и роли студенчества киевских вузов в общественно-политической жизни Надднепрянской Украины во второй половине XIX – начале XX вв. Рассматривается историографическое представление указанной тематики: выделен ряд обобщенных работ по политической истории Украины, монографических исследований, которые прямо или косвенно освещают проблему, диссертационных работ, научных статей, изданий учебно-методического характера. Охарактеризованы основные подходы к освещению данной темы новейшей отечественной наукой. На основе анализа специальных современных работ украинских историков охарактеризованы причины выхода университетов, их научно-педагогического состава и студенчества на общественно-политическую арену со второй половины XIX в.

Проанализированы изучение и репрезентация современными украинскими историками места и роли студенческой среды города Киева в контексте общероссийского и общеевропейского национально-демократических движений, исторических и идейных истоков общественно-политической деятельности киевской вузовской молодежи, высших учебных заведений как центров этой деятельности, взаимоотношений студенчества с властью, особенно в начале XX в.

В статье также прослежено освещение современными украинскими историками деятельности киевских студентов в национальном контексте студенческой среды того времени. Показано ключевые аспекты выражения идейной основы, мероприятий, организационных форм студенчества киевских вузов, объединяло представителей различных национальных меньшинств и разного вероисповедания. Освещены уровень охвата вниманием отечественных исследователей ведущих вузов Киева как центров общественно-политической активности молодежи. Охарактеризована степень исследования каждого из тематических направлений, смысловая нагрузка основных акцентов и выводов ученых. Уделено внимание определению проблемных вопросов и аспектов, которые требуют дальнейшей разработки современной отечественной историографией тематики участия, места и роли киевского студенчества в общественно-политической жизни Надднепрянищины второй половины XIX – начала XX вв.

Ключевые слова: студенчество, общественно-политическая жизнь, Киев, отечественная историография.

**KIEVAN STUDENTS IN THE SOCIAL AND POLITICAL LIFE
OF NADDNIPRYANSCHYNA (SECOND HALF OF XIX – BEGINNING OF XX CENTURY):
MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY**

An important member of the social and political city life of Naddnipyrianschyna was high school youth in the second half of XIX – the beginning of XX century. Scientific interest in the students of Kyiv in the Ukrainian context of the student movement as one of the key factors to general inf the Empire national democratic process contributes actual value of the acquired historical experience.

This article examines the degree of scrutiny and the current state of the problem in the national historiography. We consider the historiographical representation of the specified matters: there are highlighted a number of generalized works on the political history of Ukraine, monographs, which directly or indirectly highlight the problem of dissertations, scientific articles, publications of educational and methodical character. The article deals with the problematic directions of research of socio-political activities of kievian students in this period. There are characterized the main approaches to coverage of this topic by the latest domestic science. There is analyzed the study and representation by the modern Ukrainian historians the place and role of kievian student community in the context of all-russian and

all-ukrainian national and democratic movements, historical and ideological origins of social and political activity of high school youth in Kyiv, higher education institutions as centers of activity, student relations with the authorities, especially in the early twentieth century. There are reflected the views of the most local researchers regarding the initial stages of the release of Ukrainian student youth to the political arena, the characteristics of the study of the formation of democratic direction among university students of Kiev, turning points, trends and their characteristics, the evolution of the nature of activity. It is indicated that the defining feature of the students to the 90's of XIX century in the Naddnipryanschyna and, in particular, in Kiev, raises its collective character in the modern national historiography. On the basis of special works of modern Ukrainian historians is described the reasons for out way by the universities, their scientific and teaching staff and students on public and political scene of the late XIX century. The reasons for this activation is associated first of all with the contemporary situation of higher education and the educational system as a whole. Educational reforms, repeated changes of university statutes, in each of which acquired academic freedom and rights the greater restrictions, often unjustified administrative measures contributed to combat deployment of students for their academic rights. There is posted the descriptions of local researchers characteristics and forms of the national liberation movement of the late XIX century. The evidence politicization of Kiev student community in modern domestic research challenges student organizations and political society, all-national illegal meetings of student communities in 1898 and 1899.

It is also followed the coverage by the modern Ukrainian historians of kievian students in the national context of contemporary student environment. It is shown the key aspects of expression an ideological basis, measures organizational, forms of Kiev university students that united representatives of different ethnic minorities and different religion. Ukrainian students, students of Poles and Jews are the most active part of the student of Ukrainian lands that were part of the Russian Empire. However, the authors observed a tendency of modern Ukrainian historiography to the scientific development of the role of students of other nationalities and faiths who also had a significant impact on the deployment of those events. Ukrainian historians emphasize that the center of student democracy movement in the early XX century were in Ukraine the higher education institutions of Kyiv and kievian student movement, generally in Russia, to 1901 – 1902 was academic. One of the key issues of the modern scientific development of national researchers appears the campaign for the opening of Ukrainian departments at universities. This initiative belonged to Ukrainian students in Kyiv.

The article deals with the coverage by the modern Ukrainian history the relations between the authorities and students, the quantitative characteristics of punitive measures regarding the student at the beginning of the XX century, methods and ways of controlling by authority over the students in this period.

The article deals the level of scientific study by local researchers of Kyiv leading universities as centers of social and political activity of young people. The most researched is the St. Volodymyr University in the period between the two revolutions, Kyiv Polytechnic Institute as one of the revolutionary centers and the center of political propaganda in the city at the beginning of XX century, Kiev Higher rates for women in the struggle for women's education in Ukraine.

It is followed that opened for scientific development is the issue of student of Kyiv in the First World War. There are allocated currently existing studies of the problem, emphasizing the magnitude and direction of change in the student movement, when most universities in Ukraine placed staffs of combat brigades and military warehouses, sanitary units, spread calls for struggle against autocracy, anti-war speeches, etc.

There is characterized the degree of study each of the thematic areas attention, is paid to definition of problems that require further development of modern national historiography. The author noted that unsolved by the modern Ukrainian researchers are questions of specific organizations that had a decisive impact on the deployment of the student movement in Kiev, the practical realization of their goals, place in these events, in addition to the University of St. Vladimir and Kiev Polytechnic Institute, the other universities in the city, the development of forms and methods of work. So presently existing historiographic base of the subject needs the further scientific expansion and the specification.

Keywords: students, social and political life, Kyiv, national historiography.

До редакції надійшла 9.02.2015.